

**UTILIZAREA PROCEDEULUI MAPTASK ÎN PROIECTELE ATLAS
MULTIMEDIA PROSODIQUE DE L'ESPACE ROMAN (AMPER-ROM)
ȘI ATLASUL MULTIMEDIA PROZODIC ROMÂN (AMPROM)
*The Usage of the MapTask Procedure in AMPER and AMPROM***

**Scientific Researcher Dr. Anca – Diana Bibiri,
Scientific Researcher Dr. Oana Panaite,
Prof. Dr. Adrian Turculeț,
„Alexandru Ioan Cuza“ University of Iași**

Abstract

The paper intends to present the MapTask techniques used in the dialectal prosodic survey in the projects AMPER (Atlas Multimedia Prosodique de l'Espace Roman) și AMPROM (Romanian Multimedia Prosodic Atlas). The MapTask is a validated technique in which two subjects work together to complete the task of navigating a map. They talk on the basis of two maps of a place (real or imaginary), with little differences between them, in order to reproduce the same route. The aim of this technique is that it offers the opportunity of comparing in order to confirm and complete the prosodic patterns as those used in fixed corpora.

Keywords: MapTask, multimedia prosodic atlas, dialectal survey, AMPER, AMPROM.

1. Procedul interactiv numit *maptask* este o metodă relativ nouă și mult utilizată, în prezent, de culegere a materialului lingvistic de *limbă vorbită*. Deși preocupările pentru limba vorbită au o lungă tradiție, începând cu retorica antică, preocupată de vorbirea frumoasă și persuasivă, lingvistică modernă s-a ocupat multă vreme preponderent de cercetarea textelor scrise, cu excepția stilisticii și, mai ales, a dialectologiei, al cărei obiect de cercetare sunt varietățile diatopice ale limbii, cu o formă de existență eminentemente orală. De altfel, toate metodele de culegere a limbii vorbite au ca sursă directă sau indirectă procedeele folosite de dialectologi.

La crearea conceptului modern de „limbă vorbită“ un rol important l-a avut distincția făcută de Ludwig Söll (*Gesprochenes und geschriebenes Französisch*, Berlin: E. Schimdt, Grundlagen der Romanistik, 1974) – pe baza datelor din franceză, una din limbile în care deosebirea dintre „scris“ și „vorbit“ sunt mai evidente – între realizarea materială (medială): *code phonique* vs. *code graphique* și cea conceptuală: *langue parlé* vs. *langue écrit* a limbii, abordarea nivelului transfrastic, textual, teoria actelor de limbaj (*speech-act-theorie*: Austin, Searle). Conceptul de „limbă vorbită“: *code phonique* și *langue parlé* a fost preluat de Peter Koch & Wulf Oesterreicher (*Gesprochene Sprache in der Romania: Französisch, Italienisch, Spanisch*, Tübingen: Niemeyer, 1990) și inclus în lingvistica varietăților unei limbi și integrat de lingvistul Eugen Coșeriu într-o „arhitectură a limbii“ (Eugenio Coseriu, *Introducere în lingvistică*, Editura Echinox, Cluj, 1995). Aproximativ în aceeași perioadă (1972-1979) cercul lingvistic de la Freiburg condus de Hugo Steger realizează primul corpus amplu de texte ale limbii germane standard vorbite.

Metodele de culegere a limbii vorbite – care își au baza în ancheta dialectală clasică – au fost dezvoltate de direcții lingvistice mai noi, ca sociolingvistica, etnometodologia, textologia, analiza dialogului, analiza conversației, lingvistica contrastivă de orientare preponderent lingvistică sau didactică. Recunoscându-se faptul că funcția principală a limbii este cea de comunicare și că se realizează mai ales prin dialog - „forma prin excelență a interacțiunii lingvistice“, corpusurile de limbă vorbită au fost concepute, în primul rând, ca înregistrări de texte în formă dialogată.

Pentru limba română vorbită au fost alcătuite o serie de corpusuri de acest fel, cum sunt: *Corpusul Moldovenesc de limbă română vorbită* (vezi Klaus Bochmann, Vasile Dumbavă (ed.), *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol. I-II, Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2000, 2002), CORV (Laurenția Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită (CORV)*, *Eșantioane*, Editura Oscar Print, București, 2002), IVLRA (Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie*, Editura Universității din București, București, 2002), IV II (Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală (IV II). Aspecte teoretice și aplicative. Corpus*, Editura Universității din București, București, 2007), ROVA (Laurenția Dascălu Jinga (Coord.), *Româna vorbită actuală (ROVA): corpus și studii*, Editura Academiei Române, București, 2011).

Numele metodei de care ne ocupăm a fost impus pentru prima dată (la Universitatea din Edinburgh, la Human Communication Research Centre – HCRC) prin utilizarea sa la obținerea unui corpus amplu de dialoguri pentru limba engleză: *HCRC: Map Task Corpus* (Anderson et alii, 1991), ulterior fiind preluat și de corpusuri mari ale altor limbi, de exemplu italiana. Textele orale dialogate obținute pot fi folosite pentru cercetarea aspectelor diferite ale comportamentului verbal al unor indivizi care participă la o activitate comună, dar cel mai mult au fost utilizate la analiza dialogului/a conversației cu structuri, acte și mărci specifice: acte inițiative și reactive, structuri argumentative, enunțuri metacomunicative, utilizarea modalizatorilor, mărci interactive (de structurare a dialogului, de control, de schimbare a rolului: *turn-taking*, fatice, de ezitare, corectare) etc.

În ciuda posibilităților relativ limitate prin tematica sa, MapTask-ul a cunoscut și continuă să se bucure de o largă utilizare mai ales pentru obținerea corpusurilor de limbă vorbită din cel puțin două motive aparente: a. interacțiunea la care sunt provocați vorbitorii facilitează obținerea unor texte orale dialogate; b. pentru vorbitorii moderni practica efectuării unor călătorii/excursii imaginare cu ajutorul materialelor cartografice: hărți, schițe, planuri urbane etc. este obișnuită/frecventă și se realizează verbal prin „dialoguri uzuale“.

Mai important este însă faptul că cercetătorul poate „programa“ sau „provoca“ reacții verbale ale informatorilor și fenomene lingvistice: cuvinte, expresii, construcții sintactice și dialogale prin alegerea obiectelor (care pot fi însoțite de denumirea lor) reprezentate pe schiță, prin dispunerea lor, prin diferențele dintre schițele cu care lucrează subiecții: prezența vs. absența unor realii, situarea lor în altă ordine etc. Cercetătorul poate interveni în dialogul subiecților, atunci când este nevoie, îndreptându-i într-o anumită direcție, sugerând sau propunând direct anumite fenomene lingvistice. În felul acesta se pot obține în mod concentrat datele lingvistice urmărite și care ar fi mai greu de extras din dialoguri reale înregistrate. Pot fi controlate, de asemenea, mai bine efectele contextului lingvistic și extralingvistic.

2. Tehnica MapTask-ului constă în obținerea unor conversații dialogate, de regulă, între doi vorbitori care participă la o acțiune comună – o călătorie imaginată într-o localitate (oraș sau sat) realizată pe baza a două schițe cartografice (vezi anexa 1), pe care sunt fixate posibile „obiective turistice“, instituții publice, clădiri, monumente, magazine, parcuri sau copaci izolați, fântâni, poduri etc. Diferențele dintre cele două hărți rezultă din manipularea sistematică a unei variabile în proiectare – măsura în care elementele contrastive sunt partajate între perechile de hărți. Hărțile prezintă caracteristici comune în cazul în care o formă identică și eticheta ei apar pe ambele hărți ale celor doi participanți și caracteristici diferite prin trăsătura *absent/prezent* : unele realii se află doar pe una din hărți sau sunt altfel poziționate. Diferențele dintre schițe provoacă întrebări și răspunsuri pentru identificarea obiectelor reprezentate. Pe ambele schițe sau numai pe schița celui care are rolul principal în interacțiune se trasează ruta de parcurs, cu punctul de plecare și cel final. În cazul când nu are trasată ruta, al doilea participant trebuie să o identifice, cu ajutorul întrebărilor, și să o schițeze pe harta sa.

Subiecții sunt așezați la mică distanță, față în față, cu hărțile puse în așa fel (de ex., pe mese înclinate), încât fiecare să nu vadă harta celuilalt. Dintre cei doi participanți la acest procedeu, unul dintre ei este Instructor (*Giver*), iar celălalt este subiectul care răspunde (*Follower*). Printre variabilele independente ale procedurii se numără: conversația este dialogică (*face-to-face*); partenerii se află în contact auditiv și optic, spațial și temporal; familiaritatea rezultă, de regulă, din faptul că interacțianții care participă la această acțiune socială (interpersonală) comună se cunosc; astfel, se creează o atmosferă destinsă, în care cei doi discută fără constrângeri, uitând de prezența microfonului și nesimțind tensiunea pe care acesta o induce, de obicei. Aceste trăsături ale situației de vorbire date favorizează spontaneitatea. Pe de altă parte, rolurile asimetrice – unul dintre vorbitori este cel care informează despre traseul de parcurs (*Giver*), iar celălalt este cel care urmărește (*Follower*) și desenează ruta indicată – și fixarea temei prin schița topografică au implicații asupra spontaneității acestui tip de conversație naturală „aranjată“, ceea ce justifică denumirea corpusului obținut ca „semispontan“.

Dialogurile obținute cu metoda MapTask sunt alcătuite, de regulă, din propoziții scurte, organizate în secvențe care durează cca 10-20 de minute, pentru a permite un bun schimb (*turn-taking*) între cei doi participanți, cu relativ puține întreruperi. Ele sunt transcrise și adnotate după cerințele cerute de necesitățile cercetării științifice.

3. Proiectul primului atlas prozodic romanic: *Atlas Multimédia Prosodique de l'Espace Roman* (AMPER), inițiat de M. Contini și aflat în plin „șantier“ și-a propus cercetarea modelelor prozodice ale limbilor și dialectelor romanice pe baza a trei corpusuri care reflectă trei nivele stilistico-pragmatice: un corpus „fix“ format dintr-o listă de propoziții structurate după criterii fixe morfo-sintactice și silabico-accentuale; un corpus „semispontan“ realizat, de preferință, cu metoda MapTask și un corpus „spontan“ format din înregistrări libere.

AMPER-ROM, adică partea din atlasul romanic consacrată limbii române și dialectelor ei, aplică metodologia comună, care prevede și înregistrarea unui corpus semispontan realizat cu ajutorul procedurii MapTask. În privința acestui corpus semispontan, echipa care lucrează la AMPER-ROM a întâmpinat unele probleme legate de

aplicarea procedurii MapTask, mai ales în mediu rural, unde vorbitorii sunt mai puțin sau deloc obișnuiți cu descifrarea unei schițe cartografice și realizarea unei călătorii „imaginare” pe baza acesteia. Activitățile verbale ale vorbitorilor se realizează pe baza unor „modele de texte” recunoscute ca atare și aplicate de vorbitori. Aceasta explică ezitățile și chiar refuzul unor informatori – de altfel buni – de a aplica acest procedeu pentru ei înșiși. În unele cazuri, anchetatorul a fost nevoit să renunțe la aplicarea procedurii MapTask, înlocuindu-l printr-o înregistrare a unor conversații între informatori sau între anchetator și subiecți.

Pe hărțile interactive utilizate în cadrul anchetelor dialectale prozodice pentru realizarea atlaselor AMPER-ROM și AMPRom sunt dispuse un anumit număr de elemente (Mapa A), care nu se regăsesc toate pe cea de-a doua hartă (Mapa B); aceasta din urmă va fi completată cu elementele lipsă, pe măsură ce sunt identificate în cadrul procesului de comunicare interactivă. Inițiatorul dialogului (*Giver*) pornește de la un element etichetat ca punct de început (în cazul nostru, *cetatea*), iar respondentul (*Follower*) urmează ruta indicată, pe parcursul deplasării pe itinerarul propus de comun acord. Prin întrebări și răspunsuri de orientare în spațiul geografic descris, cei doi actanți discută astfel încât să identifice obiectele dispuse pe hărți. În momentul în care cel care urmează instrucțiunile sesizează absența unui „obiectiv”, acesta este marcat/trasat pe harta sa. Se continuă astfel ruta, până când traseul este complet și pe harta interlocutorului, ajungându-se la punctul final (de exemplu, *mănăstirea*). Anchetatorul intervine ori de câte ori este nevoie, pe parcursul desfășurării procesului de comunicare, pentru a-i ajuta pe participanți, în anumite cazuri, să utilizeze acele structuri prin care să provoace faptele lingvistice necesare cercetării științifice întreprinse.

Pe cele două hărți se regăsesc caracteristicile și elementele (unitățile sintactice și lexemele utilizate) folosite în corpusul fix AMPER-ROM și AMPRom. Astfel, din chestionarul AMPER-ROM sunt preluate în hărțile interactive cele trei substantive trisilabice: *nevasta* (paroxiton), *pasărea* (proparoxiton) și *un căpitan* (oxiton) (care împreună cu articolul nehotărât formează un grup accentual tetrasilabic; forma verbală *vede*, șapte determinări adjectivale: *frumoasă, harnică, tinerea, galbenă; elegant, amabil, repede* și una substantivală: (pasărea) *papagal*. Chestionarul AMPRom cuprinde enunțuri în care se folosesc diferite structuri sintactice (structuri VO (cu subiect inclus); structuri VS/SV; structuri care conțin diferite tipuri de întrebări: parțiale, alternative, de confirmare; structuri care cer intonația de suspensie (de continuitate); structuri în care se urmărește exprimarea mijloacelor prozodice de reliefare a raportului de subordonare; structuri exclamative; structuri care conțin enumerări; structuri afective) și lexeme accentuate diferit care vor fi utilizate în procedeu MapTask: substantive: *pieță, portocale, mandarine, mama, tata, soră* etc.; verbe: *a veni, a cumpăra, a coace, a se duce, a pleca* etc.; determinanți adjectivali, pronominali și prepoziționali etc.

Participanții la MapTask sunt de vârstă medie (între 30-60 de ani), unii dintre ei au studii elementare, alții studii superioare și sunt vorbitori nativi ai dialectului respectiv pentru a surprinde cât mai bine specificul intonației din zona în care se desfășoară ancheta dialectală prozodică.

Fișierele dialogului MapTask-ului sunt înregistrate în format digital (cu extensia .wav – *Waveform Audio File Format*) cu un reportofon MARANTZ; unda sonoră are o frecvență de

48 Hz; înregistrările se fac într-un mediu liniștit, fără zgomote de fundal, iar participanții nu sunt distrași de alte persoane sau întrerupți de anumite zgomote, telefoane mobile etc.

În transcrierea dialogurilor în cadrul MapTask-ului se ține cont de următoarele elemente:

- vorbitorii sunt înregistrați ca *Giver* și *Follower*
- cuvintele neadaptate sistemului românesc sunt scrise cu italice;
- elementele non-lingvistice/non-verbale (ca de exemplu, râsul, tusea, ezitățile) sunt redată între paranteze;
- la final este precizat timpul alocat înregistrării dialogului respectiv.

Transcrierea este urmată de o scurtă prezentare a participanților la dialog: profesia, locul nașterii, vârsta și inițialele persoanelor implicate în procesul de comunicare (vezi anexa 2).

Scopul aplicării acestui procedeu este acela de a obține aceleași contururi intonative sau aceleași modele (*pattern*-uri) intonaționale ale elementelor utilizate în corpusul semiliber cu cele folosite în corpusul fix. La o primă analiză, putem aprecia că există similitudini între pronunțiile informatorilor, indiferent de corpusul obținut, chiar dacă aplicarea chestionarelor este oarecum „controlată”.

Sistemul interactiv MapTask utilizat în domeniul prozodiei, are rolul de a furniza materiale care să confirme sau să întregască modelele prozodice obținute prin înregistrarea chestionarului fix (există situații în care apar diferite modele prozodice care nu le cuprind acele modele intonative din corpusul fix). Față de înregistrările unor texte orale dialogate spontane (înregistrările unor conversații între informatori sau între anchetatori și informatori) MapTask-ul dă posibilitatea de a obține cuvinte, enunțuri de diferite structuri și modalități similare celor din corpusul fix cu ajutorul realiilor lingvistice reprezentate pe hartă (inclusiv cu denumirea lor), dispunerea lor în spațiu, lipsa unor detalii etc. Pentru verificarea modelelor/conturilor intonative specifice limbii române, procedeele de tipul MapTask facilitează verificarea valorii parametrilor acustici pentru fiecare vocală și acreditează caracterul natural/naturalitatea elementelor conținute în corpusul fix.

Bibliografie:

- Brown, G., Andersen, A., Yule, G., Shillcock, R. (1983), *Teaching talk*, Cambridge, U.K., Cambridge University Press.
- Anderson, Anne, Miles Bader, Ellen Gurman Bard, Elizabeth Boyle, Gwyneth Doherty, Steve Garrod, Stephen Isard, Jacqueline Kowtko, Jan McAllister, Jim Miller, Catherine Sotillo, Henry Thompson & Regina Weinert (1991) *The HCRC Map Task Corpus Language and Speech* 34(4).
- Refice, Mario, Michelina Savino & Martine Grice (1997), *A contribution to the estimation of naturalness in the intonation of Italian spontaneous speech*. „Eurospeech“ 1997, vol. 2.
- Romano, A., Lai, J-P., Roulet, S. (2005), *La méthodologie AMPER*, „Géolinguistique“, hors série 3, Université Stendhal-Grenoble 3, Centre de Dialectologie.
- Savino, Michelina (2006), *Strategie prosodiche di turnazione in dialoghi italiani Map Task*. „Atti del VI Convegno Nazionale dell’AItLA (Associazione Italiana di Linguistica Applicata)“.

Adrian Turculeț, Ana-Maria Minuț. *De la AMPER la AMPRom* (2007), în Luminița Hoară Cărașu (coord.) *Rezultate și perspective actuale ale lingvisticii românești și străine*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași,.

Adrian Turculeț (ed.), *La variation diatopique de l'intonation dans le domain roumain et roman* (2008), Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași.

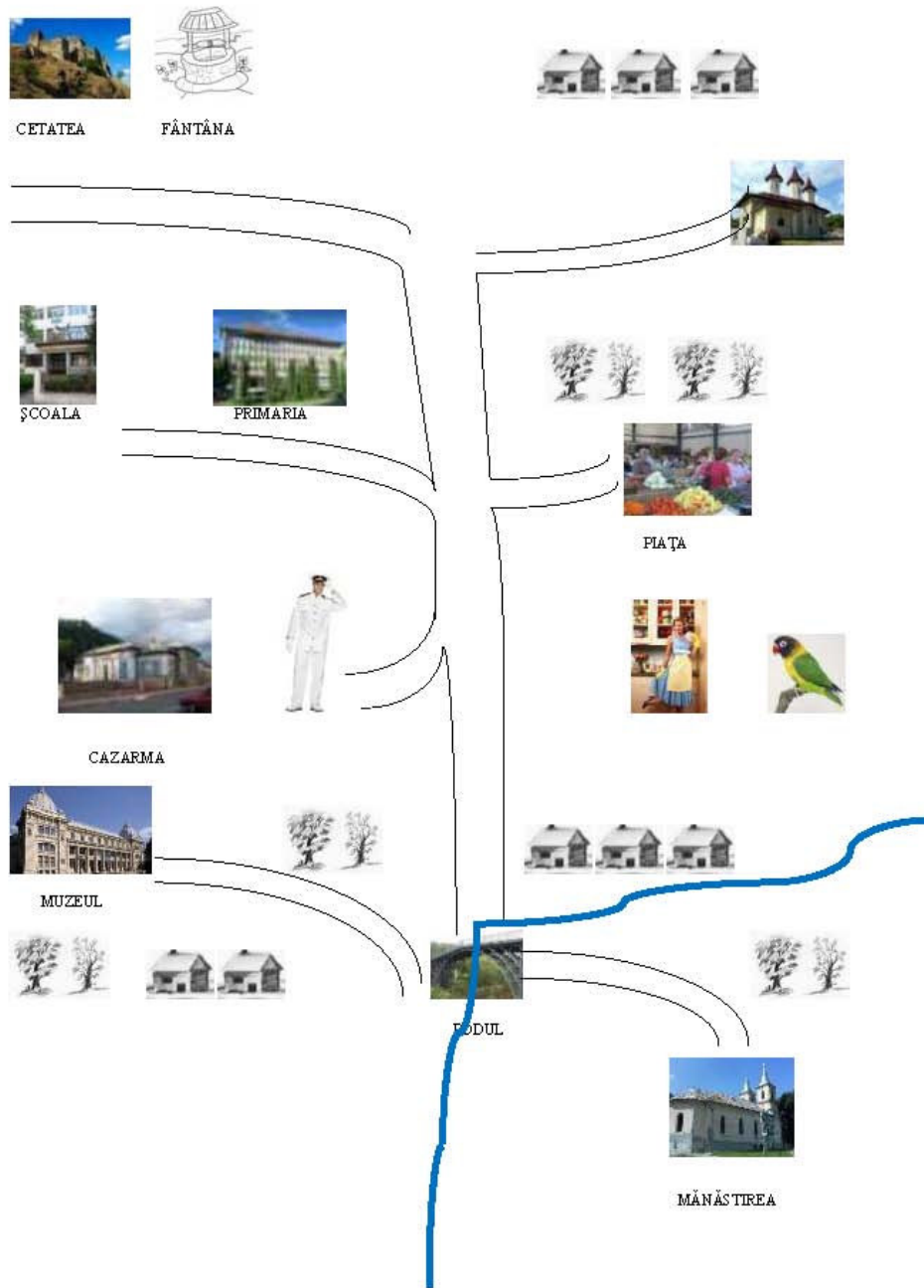
Adrian Turculeț. *Un nou atlas lingvistic romanic: AMPER* (2007), în „Studii și cercetări lingvistice”, 2007, ianuarie-iunie, București.

Adrian Turculeț, Oana Beldianu, Anca-Diana Bibiri (2012), *Pentru un Atlas multimedia prozodic român (AMPRom)*, în Colocviul Internațional „Filologia modernă: Realizări și perspective în context european. Abordări interdisciplinare în cercetarea lingvistică și literară”, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, Chișinău.

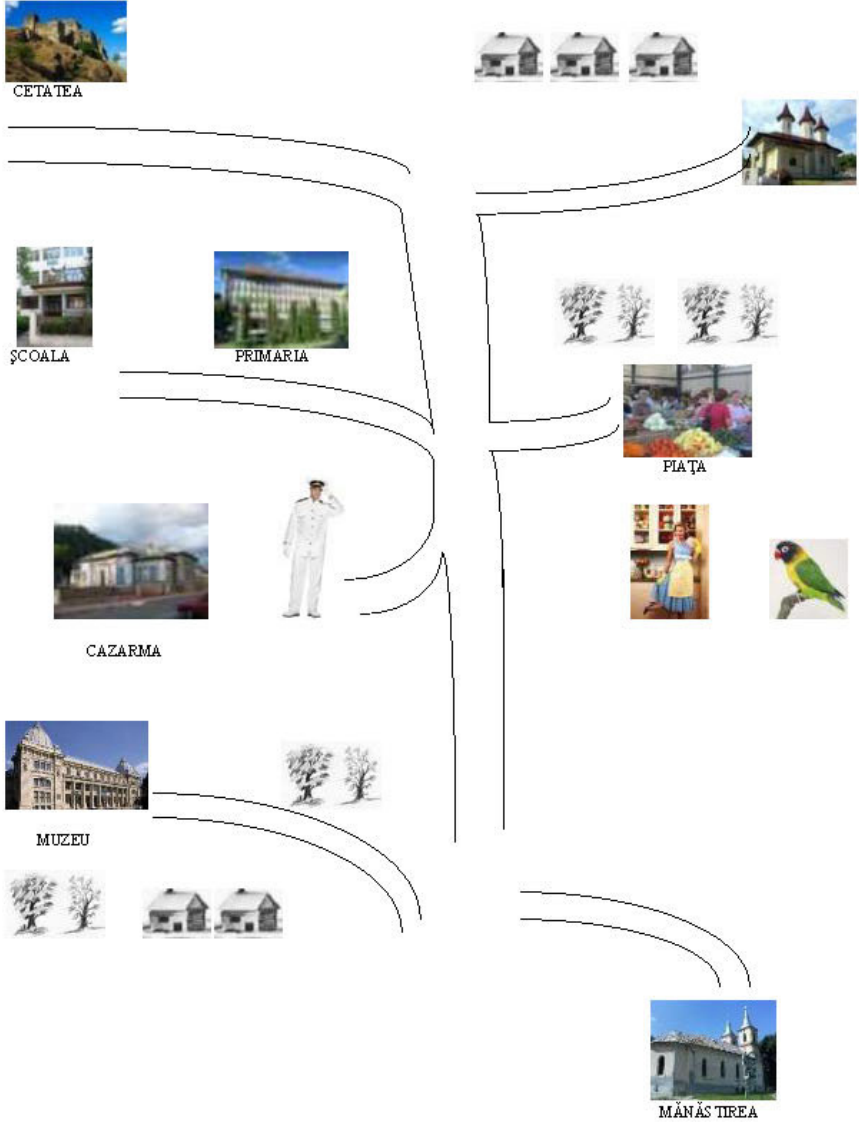
Acknowledgements: Lucrarea a fost realizată cu finanțare din Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane prin proiectul „Dezvoltarea capacității de inovare și creșterea impactului cercetării prin programe post-doctorale” POSDRU/89/1.5/S/49944.

Anexa 1. Exemple de hărți

MAPA A

MAPA B

Anexa 2. Mostre de dialoguri între subiecții participanți la realizarea corpusului semiliber:

a. Dialogul dintre subiecții din localitatea Bocșa, județul Sălaj:

G.O.: Acela ce ne salută. Cum îl vezi tu pe acela?

M.Ș.: Mândru... (râde)

G.O.: Mândru, dar...

M.Ș.: ...mare

G.O.: Și mare. Dar eu zic că-i tare elegant. Un căpitan elegant! Care ne salută...

M.Ș.: Dacă zici dumneata...e... cum vrei.

G.O.: Dar unde crezi tu, vecină, că lucrează căpitanul acela?

M.Ș.: Apoi eu gândesc că ...oarece unitate militară ar fi acolo...

G.O.: Dar, știi cum îi numele/cum se numește acea unitate? Se numește altcumva...

M.Ș.: Apoi, poate eu nu oi ști atâtea...

G.O.: La cazarmă, la cazarmă. Așa se zice...

M.Ș.: La cazarmă...

G.O.: Acolo lucrează căpitanul acela elegant.

M.Ș.: Apoi, trebuie să mai fie mulți de-aceia acolo...

G.O.: Da sigur că sunt... Nu toți sunt căpitani... Și amabili...Sunt unii și eleganți și amabili. Sigur că da...

Informațiile despre participanții MapTask-ului:

Informații despre *Giver*

- Nume: G.O.
- Profesia: învățător
- Vârsta: 56 de ani
- Localitatea: Bocșa, județul Sălaj.

Informații despre *Follower*

- Nume: M.Ș.
- Profesia: consilier administrativ
- Vârsta: 36 de ani
- Localitatea: Bocșa, județul Sălaj.

b. Dialogul dintre subiecții din localitatea Târgoviște, județul Dâmbovița:

I.P.: Ia uite, ce se vede pe stânga?

S.M.: Cred că e o piață.

I.P.: Da, cred că e o piață... Uite sunt oameni...

S.M.: Intrăm?

I.P.: Haide să intrăm. Să cumpărăm niște fructe

S.M.: Intrăm?

I.P.: Da, intrăm...

S.M.: Ce vrei să cumpărăm? Mere sau portocale?

I.P.: Hai să luăm niște mere...

S.M.: Mai bine mere, sunt mai bune, pe sezonul ăsta...

I.P.: Uite o doamna, o nevastă...

S.M.: O fi nevasta căpitanului care se vede peste drum?

I.P.: Da, cred că e nevasta căpitanului că par...

S.M.: da, pare că se cunosc...

I.P.: da... Și ce are în mână? O colivie cu un papagal?

S.M.: Da. Probabil a cumpărat un papagal?

I.P.: Probabil vrea să dea papagalul căpitanului, să-i facă un cadou.

S.M.: Un cadou...

I.P.: Și acolo unde-i căpitanul ce se vede? Cred că-i o cazarmă.

S.M.: Da. Și iese din cazarmă... Probabil a fost acolo căpitanul.

I.P.: Uite, se întâlnesc...

S.M.: ...și se salută. E clar că se cunosc...

I.P.: si uite ...

S.M.: Nevasta e frumoasă!

I.P.: Ce frumoasă este!

S.M.: Căpitanul este un domn foarte prezentabil...

I.P.: Este elegant. Căpitanul este elegant!

S.M.: Da.

I.P.: Uite că îi dă papagalul. Am avut dreptate...

Informațiile despre participanții MapTask-ului:

Informații despre *Giver*

- Nume: I.P.
- Profesia: profesoară
- Vârsta: 56 de ani
- Localitatea: Târgoviște, județul Dâmbovița.

Informații despre *Follower*

- Nume: S.M.
- Profesia: studentă
- Vârsta: 21 de ani
- Localitatea: Târgoviște, județul Dâmbovița.

c. Dialogul dintre subiecții din localitatea București

A.L.: Nu, n-o luăm pe-acolo. Ascultă-ți nevasta tinerea. O luăm pe la Arcul de Triumf.

H.T.: Păi o luăm pe acolo, dar dacă dăm de un căpitan de poliție o să ne zică că e oprit drumul și ne-arată...

A.L.: Un căpitan. Ce ne pasă nouă de un căpitan? E un călător elegant...

H.T.: Ei, și ce dacă e elegant?

A.L.: Tu fă cum spun eu. Eu sunt o nevastă harnică.

H.T.: Nevasta harnică.. nu înseamnă că neapărat nu are în cap o colivie cu pasărea galbenă sau pasărea papagal, care-i șoptește tot felul de idei proaste.

A.L.: Vorbești ca un căpitan repede.

H.T.: Ce căpitan repede, măi? Un călător elegant care sunt trebuie să aleagă totdeauna drumul bun. Așa că, puțin îmi pasă mie de ...un căpitan elegant, de.. (ăă), nevasta papagal, de pasărea papagal sau nu mai știu eu ce...

A.L.: Hai să ne luăm după pasărea galbenă.

H.T.: Pasărea galbenăăă... Ce pasăre galbenă? (râde)

A.L.: (râde) E o pasăre vopsită.

H.T.: Pasărea galbenă care aleargă după nevasta harnică, cu căpitanul elegant, un căpitan repede... Asta e tot...

Informațiile despre participanții MapTask-ului:

Informații despre *Giver*

- Nume: A.L.
- Profesia: informatician
- Vârsta: 36 de ani
- Localitatea: București.

Informații despre *Follower*

- Nume: H.T.
- Profesia: informatician
- Vârsta: 34 de ani
- Localitatea: București.